

Boštjan Šaver

**Vasko Simoniti: Fanfare nasilja. Ljubljana: Slovenska matica, zbirka Razprave in eseji, 2003
387 strani (ISBN 961-213-105-8), 5.025 SIT**

**Stane Granda: Prva odločitev Slovencev za Slovenijo: dokumenti z uvodno študijo in osnovnimi pojasnili. Ljubljana: Nova revija, zbirka Korenine, 1999
591 strani (ISBN 961-6017-84-5), 13.500 SIT**

ključne besede: nacionalna identiteta, zgodovina Slovencev, narodno vprašanje, peticija Zedinjena Slovenija, nasillje v zgodovini

Na nedavnem letnem srečanju Slovenskega sociološkega društva je novo izvoljeni častni član Thomas Luckmann poudaril, da je sociologija nekakšna krovna znanost, ki se ji bi bilo potrebno posvečati šele v podiplomski študijski specializaciji. Takšno zastavitev razumem kot dejstvo, da sociologija kot krovna znanost interpretira posamezne že oblikovane družbene in individualne razsežnosti, kakršne so zgodovina, ekonomija, pravo, kultura, biologija, šport ipd. V tem oziru sta deli Staneta Grande in Vaska Simonitija, ki govorita o historičnih vidikih odločanja Slovencev o lastni nacionalni državi in okoliščinah tega, ne le priročen vpogled v zgodovino slovenstva, temveč tudi ena izmed pomembnih iztočnic ugotavljanja socioloških determinant slovenstva in slovenske nacionalne identitete na poti v evropske integracije.

Raziskovalec na Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa in zgodovinar Stane Granda se v eni izmed svojih programskih usmeritev ukvarja s slovenskim narodnim gibanjem, še posebej v letu 1848/49. V delu *Prva odločitev Slovencev za Slovenijo* je tako predstavljen zgodovinski kontekst oblikovanja slovenskega narodnega vprašanja in nastanek peticije za Zedinjeno Slovenijo. Poleg kontekstualnega prvega dela in preglednega sklepnega dela knjiga predstavlja dokumente peticije, s katero so se po avtorjevem mnenju takratni Slovenci prvič odločili za nacionalno državo. Pomen teh dokumentov in same knjige je toliko bolj tehten, če imamo v mislih, da so takšni dokumenti o velikih prelomnicah v zgodovini slovenstva do nedavnega samevali v zaprašenih arhivih dvorskega in državnega arhiva na Dunaju.

Granda opozarja, da ideja o Sloveniji kot samostojni in neodvisni državi izhaja iz političnega programa Združene Slovenije iz leta 1848 (str. 14). Pri čemer postavi tezo, da je takšen program lahko zgolj plod daljšega političnega razvoja, ki se zrcali že v zgodovinskih aspektih rabe besede Slovenec ter slovenskega jezika: oboje opredeljuje neko ljudstvo ali narod kot tudi ozemlje, na katerem so živeli. V tem oziru avtor opozarja, da je Slovence nagovarjal že Primož Trubar, kasneje Dalmatin, ki omenja *slouenski iesik*, ali pa Vodnik, v čigar pesmih najdemo številne izpeljanke besede Slovenec ali slovenski: v njegovi pesmi *Ilirija zveličana* (1816) je zabeležena ena izmed najstarejših rab besede Slovenija (str. 19). Stane Granda nadalje opozarja, da je raba pojmov tipa Slovenija sredi devetnajstega stoletja izkazovala, da je bila Slovenija kot ozemlje v *glavah mnogih jasen splošen pojem*. Navaja številne takšne rabe pojma od znamenitega Kozlerjevega zemljevida do pesmi Jovana Vesela Koseskega, ki je ob cesarjevem obisku Ljubljane leta 1844 omenjal obujeno Emono, tj. Ljubljano kot središče slovenskih pokrajin, in vidik gora kot emulgatorja slovenstva: *gore slovenske so zdaj od Kope, do Soče in Drave* (str. 20). Avtor povzema, da je zavest o Slovencih stara že nekaj stoletij: *pred marcem 1848 je bila v glavah in srcih narodno bolj ozaveščenih posameznikov izoblikovana tudi misel o Sloveniji*. V nadaljevanju Granda slika okoliščine podpisovanja peticij v letu 1848: opozarja, da so se takšna dejanja razmahnila predvsem spričo novo uvedene svobode govora in zgodovinskih sprememb tistega časa. Marčni dogodki v

letu 1848 so zaznamovali odstavitev kanclerja Metternicha, obljubljeno ustavo, sklic parlamenta, ustanavljanje vaških straž ipd. Pri tem Granda opozarja, da je bil tisti čas zaznamovan predvsem z odpravljanjem srednjeveških dežel, z vpeljavo novo ureditve, ki naj bi *skušala zadovoljiti demokratična pričakovanja državljanov in pravice narodov* (str. 25). V okviru velike monarhije so se tako pričeli prebujati številni moderni koncepti, kakršen je denimo narod. Predvsem na Dunaju živeči Slovenci so kmalu uvideli, da so takšni sistemski pretresi priložnost, da prvič po stoletjih pritajenega vegetiranja slovenstva z organiziranim nastopom, podobnim kot so ga pripravljali ostali narodi v monarhiji, Slovenci ponovno dobimo občutek skupnosti tudi na politični ravni. Kot največjo hibo prebujanja slovenske zavesti, tudi politične, navaja Granda nesposobnost celovite komunikacije: povzema, da stanovi niso znali prisluhniti potrebam slovenskega naroda, predstavniki plemstva niso dojeli potreb svojega okolja, kmečki nemiri pa so vlivali strah v meščanskih in plemiških krogih: narodno vprašanje je bilo tudi in predvsem socialno vprašanje. Vsekakor pa je bilo zanimivo tudi vprašanje jezika. Avtor knjige tako povzema mnenje enega izmed velikih pobudnikov podpisovanja peticije Matije Majarja, ki v svojih zahtevah meni, da nemščine ne bi bilo primerno *na vrat na nos* opustiti, saj slovenski jezik takrat naj ne bi bil še zrel za uporabo v šolah in uradih (str. 38). Veliko kasneje je bil takšen obrat leta 1918 udejanjen, vendar se je smiselno v okoliščinah omenjenega zgodovinskega zorenja slovenskega jezika in v kontekstu prihajajoče evropske integracije vprašati, kakšna naj bi bila vloga jezika, ne le z vidika notranje integracije, temveč z vidika povezovanja navzven. Zastavlja se retorično vprašanje, ali slovenski jezik v luči razsežnosti slovenstva daje dovolj trden in hkrati dovolj širok pogled na svet, ki se razprostira tudi na oni strani Julijskih Alp in Karavank, na oni strani morja in čez Kolpo: ali so Wittgensteinove meje jezika tudi že meje našega sveta? Če je temu tako, bi bilo smiselno razmisliti, kakšne prednosti bi morebiti prineslo poznavanje in ponovno bolj aktivna uporaba katerega izmed velikih svetovnih jezikov.

V povzetku Stane Granda opozarja, da je v kontekstu politično, krajinsko in religiozno razcepljenega slovenstva jezik predstavljal izredno pomembno rdečo nit ohranjanja kulture in pripadnosti. Denimo po njegovem mnenju so se stanovi Kranjske, Štajerske in Koroške, treh dežel Slovencev v Nemškem cesarstvu, zavedali svoje narodne enotnosti, saj so le tako lahko zbrali denar in plačali natis denimo Dalmatinovega prvega slovenskega prevoda Biblije leta 1584 (str. 555). Granda opozarja, da je pri tem šlo predvsem za veliko mero pragmatičnosti, ki je omogočala komunikacijo med plemstvom in podložniki oziroma rimokatoliško cerkvijo in verniki. V tem pa lahko po njegovem mnenju najdemo tudi razlog, da je tako veliko število narodnih prebuditeljev izšlo iz duhovniških vrst: jezikovno in kulturno vprašanje je pričelo sovpadati z verskim vprašanjem, v tej luči pa je bil slovenski jezik ravno tako pomembem vidik utrjevanja religiozne institucije kot latinski, nemški ali italijanski (str. 556). Pred letom 1848 slovenstvo nikakor ni delovalo kot politični subjekt, zato se je slovenski politični program iz leta 1848 oprl predvsem na slovensko kulturno gibanje, katerega nosilci so bili po mnenju avtorja knjige predvsem posamezniki, ki jih je privlačil slovenski jezik, ljudska in materialna kultura (str. 557). Vsekakor ne smemo pozabiti tudi na ostale pomebne oporne točke tistega časa: slovenski tednik *Kmetijske in rokodelske novice*, ki je pričel izhajati leta 1843 in čigar urednik je bil Janez Bleiweis; podpora pomembnih slovencev od Prešerna, Miklošiča, do škofa Slomška; uvedba gajice kot enotne slovenske pisave; Kozlerjev zemljevid slovenskih dežel ipd. Granda utemeljuje, da je nastanek peticije za Združeno Slovenijo nedvomno omogočila revolucija leta 1848, ki je za večino slovenskega kmečkega prebivalstva pomenila predvsem zlom fevdalizma in fevdalnih obveznosti (str. 561). V kontekstu afirmacije posameznih narodov v multikulturni monarhiji je Fran Miklošič v avdenci pri nadvojvodi Janezu sprožil vprašanje o združitvi Slovencev v eno deželo, pri čemer je bil posredno zavrnjen z zahtevo, da bi bilo potrebno, da vsi Slovenci podprejo takšno zahtevo. Od tod naslednji korak, v katerem so redki slovenski intelektualci v razčlenjeni strukturi slovenstva sprožili podpisovanje peticij o nameri slovenske združitve (str. 562). Stane Granda nastanek peticije za Združeno Slovenijo označi kot *prvo odločitev Slovencev za Slovenijo*. Odzivi na takšno

pobudo so bili v takratnih družbenih razmerah različni, pri čemer je tudi podpisovanje peticije zaznamoval splet zanimivih okoliščin. Granda navaja, kako je peticija izgledala, kdo so bili podpisniki in kako je podpisovanje potekalo (str. 565). Ne glede na zaplete in številna nasprotovanja pa ugotavlja, da je kljub temu, da program peticije ni bil udejanjen, dunajska oblast Slovence po koncu revolucije priznala kot enoten narod, kar po mnenju Grande dokazuje slovenska izdaja avstrijskega uradnega lista, vpeljava slovenskega jezika kot predmeta v gimnazijah in izdaja slovenskih šolskih knjig s strani države. Nedvomno velik korak za majhen narod, ki se v zgodovini velikih pogosto izgubi.

Tudi drugo delo govori o historičnih vidikih slovenstva, vendar je analiza zastavljena precej širše, pri čemer so rdeča nit knjige nasilni vidiki zgodovinskega ustvarjanja slovenske nacionalne države. Avtor knjige *Fanfare nasilja* je Vasko Simoniti, izredni profesor za zgodovino Slovencev in zgodovino Jugovzhodne Evrope v novem veku na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani. Bistvena novost, ki jo prinaša Simonitijevo delo, je teza, da je zgodovina evropskega in slovenskega prostora tesno povezana nasiljem: historična slovenska plat konstitucije lastne nacionalne združbe je morebiti resnično tesno povezana z jezikom in kulturo, vendar je kljub temu nasilna in krvava, kot povsod drugje. Avtor že uvodoma opozarja, da se vsi prispevki v knjigi nanašajo posredno ali neposredno na vprašanje nasilja: pri tem problematizira zoženo zavest, ki v sedanosti ni zmožna refleksije ne zgodovine in ne sedanosti, pri čemer *takšna miselnost dejansko vztraja na stališčih, ki znova in znova kličejo po sovraštvu, nasilju in ubijanju* (str. 8). Korenine takšne zavesti Simoniti išče v srednjeveški Evropi, kjer se je spričo nenehnih vojn in vojskovanj oblikoval *sistem grobega ravnotežja moči*, ki je pretapljal evropske državne tvorbe od teritorialnih, knežjih, kraljevsko absolutističnih do nacionalnih in imperialnih (str. 9). V takšnem pretapljanju so bile koristi in interesi, militarizacija družbe in zavesti po Simonitijevem mnenju idealizirane in ne stigmatizirane, proces reflektiranja skupinskega sovraštva pa se je odražal v obliki simbolnega in strukturnega nasilja: navznoter v obliki represije in socialnega izkoriščanja, navzven v obliki osvajanja in podrejanja (str. 9). Takšni procesi so bili hkrati spodbujanji s strani države z oblikami verskih, etničnih in nacionalističnih izbruhov, ki so pričali o *politiki izključevanja svobode sobivanja različnosti*. Vasko Simoniti spričo tega opozarja, da zgodovino ne zaznamujejo samo veliki dogodki, temveč tudi dogodki na ravni posameznika, ki oblikujejo človekovo identiteto v neposrednem odnosu do skupnosti. Šele z vpletanjem zunanje avtoritete se po njegovem mnenju na mentalni in emocionalni ravni posameznika pojavi ideologija, ki na višji ravni gradi identitetno konstrukcijo, tudi s pomočjo politično usmerjenega zgodovinskega spomina. Pri tem imajo po Simonitijevem mnenju pomembno vlogo tudi miti, ki šele z razgradnjo izgubijo svojo objektivno zgodovinskost, ki deluje kot oblika kolektivne zavesti. Šele v luči kritične interpretacije zgodovine se po avtorjevem mnenju izgubijo izkrivljena presežna sporočila mitov in njihov manipulativni politični pomen (str. 11).

V prvem delu knjige avtor obdela teme kot so teritorialna država, pustote v 14. in 15. stoletju ter s tem povezane migracije, vpliv obdobja turških vpadov in oblikovanje nekaterih slovenskih mitov v tej luči, bitko pri Sisku v luči slovenstva, turške vpade v Prekmurju v 16. in 17. stoletju, avstrijsko-beneško vojno, pomen Janeza Vajkarda Valvasorja in barok v zenitu. Gre predvsem za analizo zgodovinskih dogodkov, ki so posredno ali neposredno povezani s slovenstvom, pri tem pa se avtor deloma spogleduje tudi s sociološkimi teoretiki, kakršen je denimo Wallerstein: uporablja jih predvsem kot iztočnice ali dopolnilne ilustracije podajanja zgodovinske naracije. Z vidika sociologije vsakdanjega življenja, ki je precej aktualna v teh dneh, je nedvomno najbolj zanimivo poglavje o baroku v zenitu, kjer avtor na podoben način kot sociolog Norbert Elias, v širšem evropskem aspektu, podaja slovenske vidike baročne umetnosti, bivalne kulture, iger in gledališča, vedenjskih vzorcev in olike, načina prehranjevanja, navad pitja kave, oblačenja, družbene stratifikacije ipd. Drugi del knjige pričinja Simoniti s historičnimi konstantami pri oblikovanju multinacionalne države Jugoslavije, prav tako se posveti temi Slovencev v državnih okvirih 20. stoletja in s tem povezani revoluciji ter problematiki različnih totalitarizmov. Kljub temu, da je skok od baročnega aspekta slovenstva v dvajseto stoletje precej širok, pri čemer so

nekateri vidiki slovenstva devetnajstega stoletja (ki smo jih denimo prikazali v recenziji prve knjige) zgolj površno omenjeni, je Simonitijevo podajanje zgodovinske naracije še vedno konsistentno vmeščeno v konceptualizacijo nasilja. Kot tudi sam avtor v zaključku navaja, se je potrebno pri prebiranju zgodovinskih zapisov in virov vedno zavedati, da so kot takšni plod določenega obdobja in določenih pogledov na svet: skratka zgodovina kot taka je lahko plod in instrument politike, ter že omenjenih mitov (str. 269). Vsekakor lahko dodam, da takšni (historično in tudi sicer) instrumentalizaciji ni podvržena samo zgodovina, temveč tudi znanost kot taka. Denimo v teh dneh smo lahko v dnevnem časopisju prebirali novice o prvem kitajskem poletu v vesolje: seveda je takšen podvig omogočila tehnološka in znanstvena dovršenost nacije, vendar je ista dovršenost v okviru takšnega dogodka pripomogla tudi k skokoviti rasti socialnega, kulturnega, predvsem pa političnega kapitala Kitajske. Torej znanost na prvi pogled služi tehnološkemu napredku, vendar hkrati tudi politiki in ideologiji.

V kontekstu zaključnih poglavij knjige Simoniti tako navaja predvsem temne plati komunistične revolucije in obdobja, ki mu je sledilo, pri tem pa v svoji naraciji ne omenja poti in stranpoti desničarske strani. V tej luči bralec dobi občutek, da tudi avtor podaja izrazito subjektivno narativno plat zgodovine, ki po obdobju uradnih zgodovinskih naracij in mitologij prejšnjega sistema deluje kot protiutež ali kavzalno opozorilo. V tej smeri pa se Simoniti ozira tudi v tretjem delu knjige, kjer problematizira zgodovinsko metodologijo, ideologijo in mitologijo. Delo je nedvomno tudi v tem oziru zanimivo in toplo priporočljivo branje, vendar ravno spričo parcialnega osvetljevanja polpretekle zgodovine pušča ambivalenten občutek. Kot laični bralec in sociolog sem denimo ob nedavnem prebiranju grobo zrnatega opisa slovenske zgodovine v delu *Pluralni monolit*, ki je nedavno izšlo izpod peresa angleškega teoretika Alexeia Monroea dobil popolnoma drugačen vtis, ki ga pušča neobremenjeni pogled od zunaj. Morebiti je čas, da uveljavimo podobno prakso kot v največji slovenski banki: izročimo boleči del bratomorne slovenske zgodovine v revizijo in pisanje nevpleteni tuji agenciji. Šele takrat bomo v luči družboslovnih razprav na temo razčlenjevanja konceptov tipa slovenstvo in nacionalna identiteta prišli do konstruktivnega znanstvenega konsenza na širši, obče veljavni ravni onkraj levih in desnih križišč.

Gregor Bulc

**Bratko Bibič: Hrup z Metelkove: tranzicije prostorov in kulture v Ljubljani. Ljubljana: Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije, zbirka Politike, 2003
223 strani (ISBN 961-6455-11-7), 2.900 SIT**

Na začetku (za vse apriorne skeptike) povejmo, da se Bibičeva knjiga nikakor ne osredotoča na postavljanje spomenikov in podeljevanje titul uporabnikom prostorov na avtonomnem kulturno-političnem prostoru severnega dela nekdanje vojašnice na Metelkovi ulici v Ljubljani ali se v celoti zapira v interne vesele in žalostne prigode aktivističnega kl(j)ubovanja, katerega sodruznik in sotrudnik je tudi Bibič sam, temveč se z lucidnostjo kritične zavesti in v skladu z Močnikovo popotnico z zadnje plati knjige, po kateri je hrup z Metelkove *metafora*, spopada z analizo širših političnih, ekonomskih in ideoloških dejavnikov, ki z očitnimi radikalnimi in obenem subtilnimi prikritimi strategijami in/ali navidez nezaustavljivo inercijo vplivajo na spremembe v sodobnem urbanem prostoru.

Tako že prvo povodno poglavje obravnavanega besedila zareže globoko v samo srž problema razvoja urbane kulturne infrastrukture na področju mesta Ljubljane in v širšem slovenskem kon-